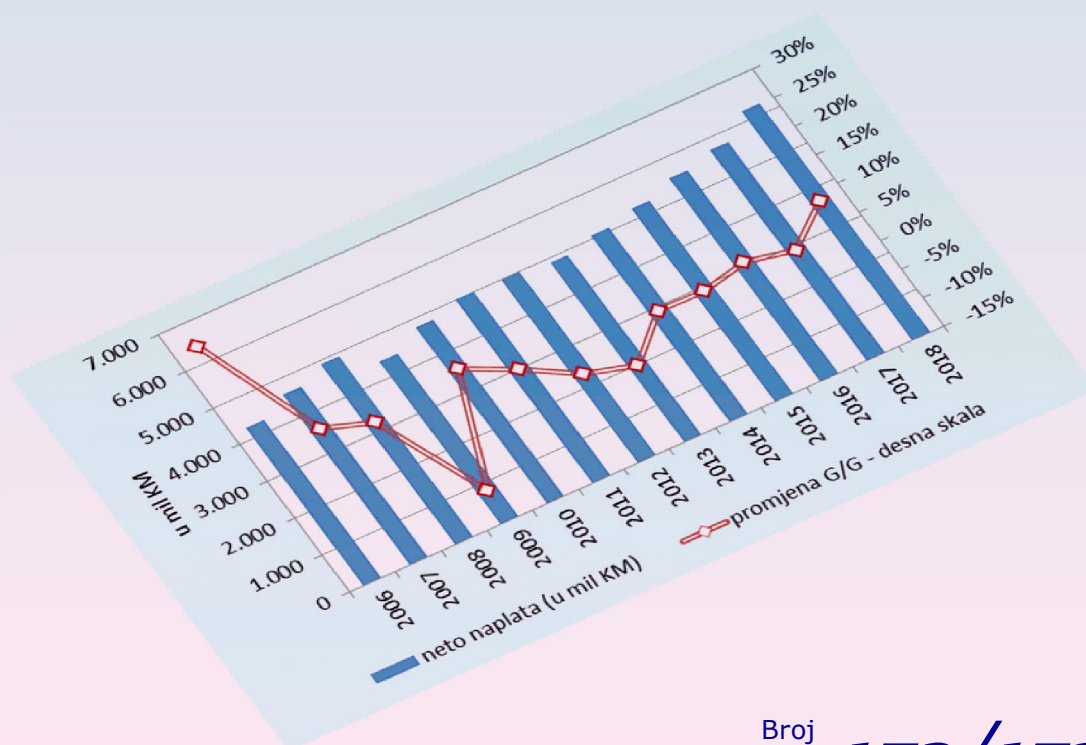

Macroeconomic Unit of the Governing Board of the Indirect Taxation Authority

ОМА Билтен

Broj
Број
Number **172/173**

novembar/decembar 2019 – studeni/prosinac 2019 – **новембар/децембар2019** – November/December 2019

Уз овај двоброј

Окончањем најважније двије фазе спољнотрговинске либерализације у БиХ (СЕФТА, ССП) приходи од царина губе на својој значајности, с обзиром на удио у укупној наплати индиректних пореза. Без обзира на то, приходи од царина су и даље значајни због фискалне консолидације буџета свих нивоа влада, а и због чињенице да повећавају наплату ПДВ-а. Трендови у наплати прихода од царина у 2019. години указују на снажно успоравање у трећем кварталу 2019. након дугог периода високих стопа раста (вид. Пројекције 2019-2022). Наплата прихода од царина зависи од кретања увоза из трећих земаља и увоза добара из ЕУ која су остала под царинским режимом. Из података о мјесечном увозу роба у 2019. може се закључити да је лошија наплата прихода од царина у трећем кварталу посљедица снажног пада увоза роба из трећих земаља и нижих стопа раста увоза из ЕУ у односу на референтне мјесеце из 2018 (Графикон 1).

Извор: Агенција за статистику БиХ, властито израчун

Пад увоза у посљедњих неколико мјесеци довео је до значајног успоравања кумулатива након снажног узлета у првом кварталу (Графикон 2). С обзиром на евидентну зависност БиХ од увоза наведени трендови указују на успоравање раста економије БиХ и потрошње становништва.

др Динка Антић
шеф Одјељења

Садржај:

Ревидиране пројекције прихода од индиректних пореза 2019-2022	2
Кафа као акцизна роба у земљама Европске Уније и у Босни и Херцеговини – I дио	26
техничка обрада	: Сулејман Хасановић, ИТ сарадник
лектор	: Дарија Комленовић, проф. англистике

Ревидиране пројекције прихода од индиректних пореза за период 2019-2022¹

Сажетак

Прошло је пола године од објављивања претходних пројекција прихода од индиректних пореза (април 2019. године). Дирекција за економско планирање (ДЕП) је у међувремену (септембар 2019. године) објавила ревидиране пројекције макроекономских показатеља. У вријеме израде ДЕП-ових мартовских пројекција нису били објављени званични подаци Агенције за статистику БиХ (БХАС) националних рачуна за 2018. годину, али су на бази доступних података за прва три квартала 2018. године и краткорочних статистичких показатеља за четврти квартал у ДЕП-у процијенили да је у 2018. остварен реални раст БДП-а од 3,3%. Приликом израде септембарских пројекција били су доступни званични подаци БХАС за 2018. годину, према којима је остварен нешто већи реални раст БДП-а од мартовских пројекција, у износу од 3,6%.

Ако упоређујемо показатеље за наредне године, видјећемо да су посљедње ДЕП-ове пројекције реалног раста БДП-а ревидиране за свега -0,1 п.п. за 2019, а за -0,2 п.п. у свим наредним годинама (2020., 2021. и 2022.). Према посљедњим пројекцијама реална стопа раста БДП-а у 2019. години би требала износити 3,0% што је ниже од оствареног раста у 2018. години. У ДЕП-у наводе да је успоравање тренда економског раста у Босни и Херцеговини у великој мјери посљедица слабљења економских кретања у међународном економском окружењу. Под претпоставком повољнијег екстерног окружења, те бољег пословног амбијента у БиХ у 2020., 2021. и 2022. години у ДЕП-у очекују стопе раста реалног БДП-а од 3,5%, 3,6% и 3,8%, респективно.

Пројектовани износ наплате нето прихода од индиректних пореза за 2019. годину износи 6.512,6 мил КМ што је за 4,7% више него у 2018. години. Пројектована стопа раста прихода је за 1 п.п. виша од пројекција Одјељења из априла ове године. Највећи допринос пројектованом апсолутном расту прихода у 2019. години од 291,8 мил КМ имају приходи од ПДВ-а (163,7 мил КМ). Слиједи приходи од акциза са пројектованим растом од 76,5 мил КМ. Пројектовани раст прихода од путарине и царина износи 36,5 мил КМ и 14,9 мил КМ, респективно. Остатак годишњег раста прихода од свега 0,2 мил КМ се односи на остале и неусклађене приходе на јединствени рачун Управе за индиректно опорезивање (ЈР УИО).

Пројектовани износ прихода по врстама за 2019. годину чини основу за израду пројекција за период 2020-2022. Пројектовани раст прихода од индиректних пореза од износи 196,1 мил КМ, 217,5 мил КМ и 246,9 мил КМ за 2020., 2021. и 2022. годину респективно. И у овом периоду је ПДВ највећи генератор раста прихода, с обзиром на његово значајно учешће у приходима од индиректних пореза и стабилне стопе раста у складу са пројекцијама раста приватне потрошње (ДЕП).

¹ Презентоване 15.10.2019.

1. Основе и претпоставке пројекција прихода од индиректних пореза

Пројекције индиректних пореза темеље се на пројекцијама макроекономских показатеља ДЕП-а из септембра 2019. године, а узимају у обзир трендове наплате индиректних пореза, те текуће владине политике у области индиректног опорезивања (*baseline* сценарио).

1.1. Пројекције макроекономских показатеља, ДЕП, септембар 2019

Пројекције прихода од индиректних пореза уско су везане за пројекције БДП-а и његових компоненти. Свако одступање извршења параметара из националних рачуна од њихових пројектованих вриједности представља ризик за пројекције прихода. Графички приказ пројекција компоненти БДП-а релевантних за пројекције индиректних пореза (ДЕП, септембар 2019. године), и њихових промјена у односу на ДЕП-ове претходне пројекције (март 2019. године) приказан је у наставку овог документа (Графикони 1-3)².

Пројекције за 2019. годину

Према пројекцијама ДЕП-а реална стопа раста БДП-а у 2019. години би требала бити нешто нижа у односу на претходну годину. У ДЕП-у наводе да је успоравање тренда економског раста у Босни и Херцеговини у односу на претходну годину у великој мјери последица слабљења економских кретања у међународном економском окружењу у првој половини 2019. године које се манифестовало успоравањем раста бруто домаћег производа, прије свега у чланицама ЕУ. Упркос слабљењу показатеља из производно-извозног сектора, у ДЕП-у очекују да ће Босна и Херцеговина кроз компоненте домаће тражње (потрошња и инвестиције) на крају 2019. године остварити номинални раст БДП-а од 3,9% у односу на претходну годину, док би стопа реалног раста требала износити 3,0%.

Пројекције за период 2020-2022

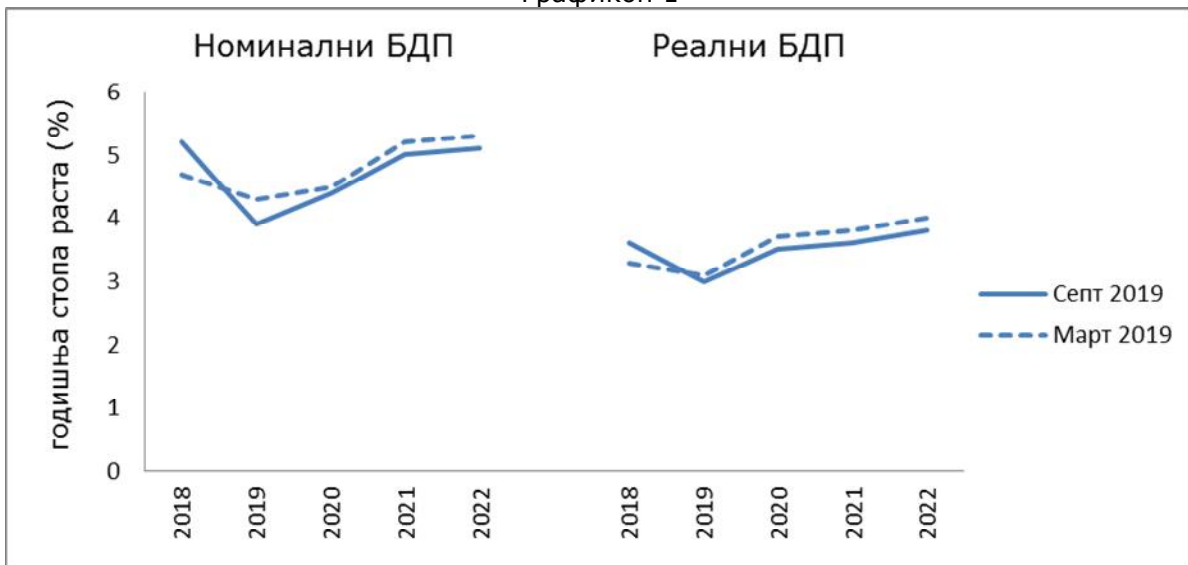
Под претпоставком повољнијег екстерног окружења, те бољег пословног амбијента у земљи у 2020., 2021. и 2022. години у ДЕП-у очекују наставак тренда економског раста (Графикон 1 и Табела 1).

Табела 1. Пројекције раста БДП-а, ДЕП, септембар 2019

Пројектована стопа раста БДП-а	остварење	пројекција			
	2018	2019	2020	2021	2022
Номинални раст	5,2	3,9	4,4	5,0	5,1
Реални раст	3,6	3,0	3,5	3,6	3,8

² Показатељи за 2018. годину из септембарских пројекција представљају званичне подаке Агенције за статистику БиХ

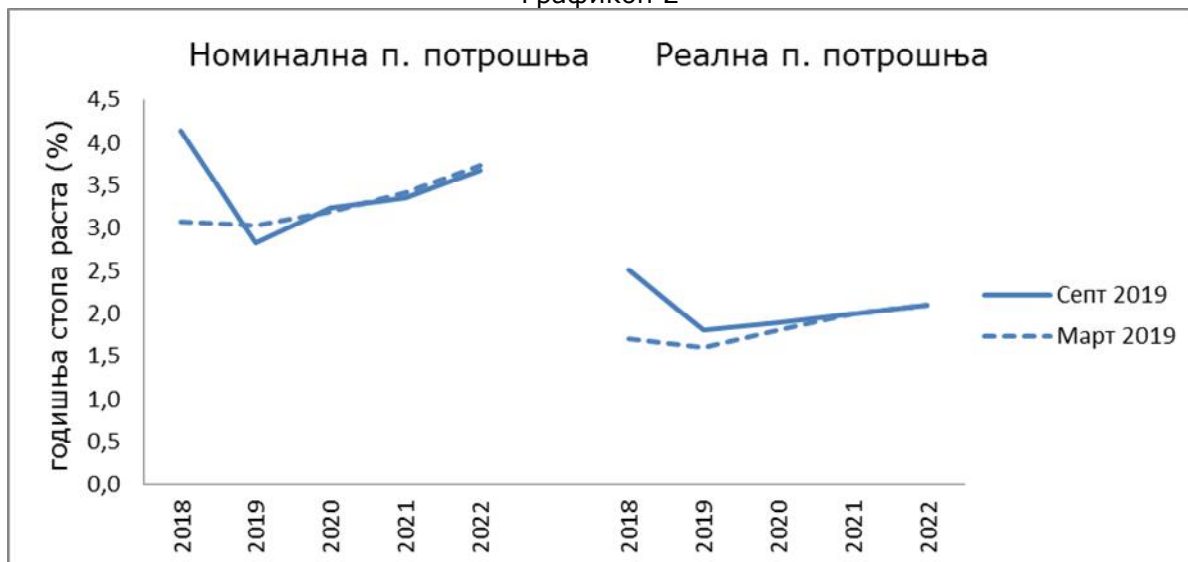
Графикон 1

Извор: ДЕП, Макроекономске пројекције 2020-2022, септембар 2019

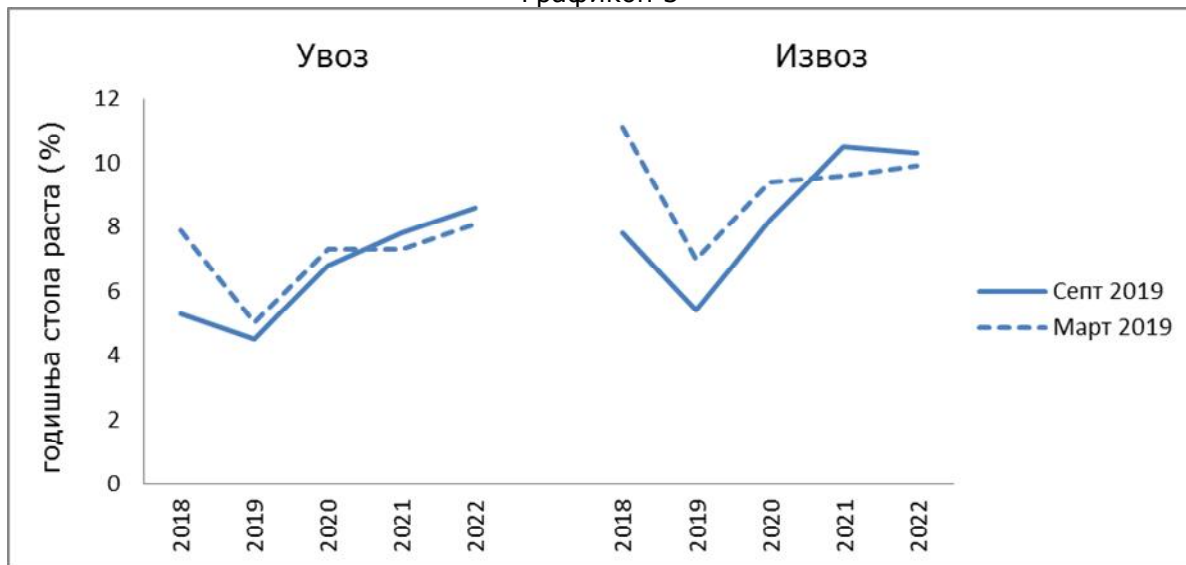
Према ДЕП-овим пројекцијама, кључни ослонац економског раста током у периоду 2020-2022 требала би бити домаћа тражња. У ДЕП-овим претпоставкама се наводи да би повећање укупне економске активности у земљи, те броја запослених и прихода од извоза, као и повећање новчаних прилива из иностранства, требали довести до повећања расположивог дохотка грађана те самим тим и приватне потрошње. Пројектоване стопе раста приватне потрошње приказане су у Графикону 2.

Графикон 2

Извор: ДЕП, Макроекономске пројекције 2020-2022, септембар 2019

Графикон 3

Извор: ДЕП, Макроекономске пројекције 2020-2022, септембар 2019

Кључне претпоставке ДЕП-ових пројекција кретања вањскотрговинске размјене представљају повољније екстерно окружење уз унапријеђење индустријске базе и подизање конкурентности у земљи. Уз завидан степен реализације наведених претпоставки у ДЕП-у очекују номинални раст извоза по стопама 8,2%, 10,5% и 10,3% у 2020., 2021. и 2022. години респективно. С друге стране, према ДЕП-овим пројекцијама, увоз би у наведеним годинама требао расти по нешто споријим годишњим стопама, приказаним у Графикону 3. Током овог периода у ДЕП-у очекују нешто снажнији раст увоза роба у односу на увоз услуга обзиром на очекивани раст приватне потрошње и инвестиција које се већим дијелом снабдијевају из увоза роба.

Пројекције инвестиција за период 2020-2022 указују на њихов значајнији раст, односно већи допринос очекиваном расту БДП-а. У ДЕП-у очекују повећање укупних инвестиција по стопама од 10,2%, 9,1% и 10,4% за 2020., 2021. и 2022. годину респективно (стопе реалног раста 9,7%, 8,9%, и 8,8%, респективно). Иако наведене стопе раста инвестиција могу дјеловати оптимистично, у ДЕП-у истичу да инвестиције још увијек имају прилично скромну заступљеност у структури БДП-а.

1.2. Текуће политике у области индиректног опорезивања

Обавезе и систем плаћања ПДВ-а регулишу се Законом о порезу на додату вриједност ("Службени гласник БиХ", бр. 9/05, 35/05, 100/08 и 33/17).

Политика акциза регулисана је Законом о акцизама у Босни и Херцеговини ("Службени гласник БиХ", бр. 49/09, 49/14, 60/14 и 91/17). Политика акциза на дуван у 2019. утврђена је Законом о акцизама и Одлуком³ Управног одбора УИО. Будући да је законски плафон укупне акцизе на цигарете од 176 КМ/1000 цигарета достигнут за све цјеновне категорије цигарета у 2019. године окончана је хармонизација са стандардима ЕУ у сфери опорезивања цигарета⁴, док се на опорезивање резаног дувана примјењује политика према измјенама Закона из 2014. године.⁵

Законом⁶ о царинској политици у Босни и Херцеговини уређују се основни елементи царинске политике, те општа правила и поступци који се примјењују на робу која се уноси и износи из царинског подручја Босне и Херцеговине.

Фазни процес либерализације вањске трговине БиХ приказан је на Графикону 4.⁷

Графикон 4. Фазе либерализације вањске трговине БиХ

	CEFTA	ЕУ, ССП			царинско евидентир.				EFTA		ЕУ, адапт. ССП
2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017

³ Одлука о утврђивању специфичне и минималне акцизе на цигарете и износ акцизе на дуван за пушење за 2019. годину (Службени гласник БиХ бр. 75/18).

⁴ Треба напоменути да се у парламентарној процедури се налазе измјене Закона о акцизама, које је Управни одбор УИО усвојио у 2018. години, а које подразумијевају увођење трогодишњег мораторија на повећање специфичне акцизе на цигарете, почевши од 2019. У међувремену је усвојена Одлука о утврђивању специфичне и минималне акцизе на цигарете и износа акцизе на дуван за пушење за 2019. годину према важећем Закону. С обзиром да су достигнути ЕУ стандарди у опорезивању цигарета у 2019. години наведене измјене Закона о акцизама нису више актуелне, те се очекују одређени правни кораци у складу с тиме.

⁵ Нова политика је у примјени од 01.08.2014. (Измјене Закона о акцизама у БиХ „Службени гласник БиХ“ бр. 49/14)

⁶ Нови Закон о царинској политици ("Службени гласник БиХ" бр. 58/15) примјењиваће се од 31.1.2020. године ("Службени гласник БиХ" бр. 54/19), а до тог датума се примјењује стари Закон о царинској политици ("Службени гласник БиХ" бр. 57/04, 51/06, 93/08, 54/10 и 76/11). Изузетак је члан 207. новог Закона који се примјењује од 25.04. 2018.г.

⁷ Више о либерализацији вањске трговине БиХ у Антић, Д. „Либерализација вањске трговине БиХ (2007-2017): импликације и компаративна анализа", ОМА Билтен 152/153, март/април 2018.

1.3. Трендови наплате индиректних пореза

Прикупљени приходи од индиректних пореза показују дугорочни тренд раста. Изузеци су били „кризна“ 2009. година када је остварен снажан пад прихода од 9,9%, те стагнација и блажи пад прихода у 2012. и 2013. години респективно. У свим осталим годинама забиљежен је раст прикупљених прихода на ЈР УИО (Графикон 5). У 2006. години је прикупљено 4,1 млрд КМ нето прихода од индиректних пореза на ЈР УИО, а у 2018. години је износ нето наплаћених прихода увећан за више од 50% (6,2 млрд КМ) у односу на 2006. годину. Треба напоменути да ови износи не укључују заостале уплате индиректних пореза на рачуне ентитета, који су у почетним годинама након увођења ПДВ-а били значајнији.

Удио индиректних пореза са ЈР УИО у БДП-у је варирао протеклих година (Табела 2). Након пада овог удјела са 18,8% у 2008. години на 17,1% у кризној 2009. години, од 2010. године се креће у распону између 17,3% (2013) и 18,6% (2011). У 2018. години је износио 18,3%. Удио индиректних пореза са ЈР УИО у укупној потрошњи је такође варирао, а од 2014. године показује непрекидни тренд раста. У 2018. години је износио 19,4%.

Табела 2. Удио прихода од индиректних пореза са ЈР УИО у БДП-у и укупној потрошњи

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
% БДП-а	19,5	19,8	18,8	17,1	18,4	18,6	18,1	17,3	17,9	17,7	17,8	17,7	18,3
% потрош.	18,4	19,2	17,9	16,5	17,6	17,7	17,4	16,9	17,3	17,7	18,3	18,6	19,4

Извор: Калкулација на основу података УИО и БХАС

1.3.1. Наплата у 2018. години

Преглед наплате индиректних пореза показује да је у 2018. наплаћен рекордни износ прихода од индиректних пореза од оснивања УИО од 6.220,8 мил КМ, а стопа раста је досегнула чак 8,6%. Висока стопа раста је била очекивана имајући у виду ефекте измјене Закона о акцизама. Да би се у сврху анализе осигурала упоредивост наплате прихода од индиректних пореза у 2018. са наплатом у 2017. потребно је било у цијелости искључити наплату намјенске путарине, с обзиром на чињеницу да се скоро сви ефекти измјена Закона о акцизама (у примјени од 1.2.2018.) односе на намјенску путарину. Износ прихода након

искључивања намјенске путарине представља трансфере прихода према буџету институција БиХ, ентитетима и Дистрикту ("средства за расподјелу"). Након искључивања наплате намјенске путарине из износа укупно наплаћених индиректних пореза у 2017. и 2018. раст средстава за расподјелу у 2018. износи 4,7%. Будући да ефекти измјена Закона о акцизама укључују и износ ПДВ-а који је наплаћен на додатну намјенску путарину искључивањем тог ефекта стопа раста средстава за расподјелу износи 4%. Стога, може се закључити да су измјене Закона о акцизама донијеле 4,6 п.п. раста прихода од индиректних пореза.

1.3.2. Наплата у периоду јануар-септембар 2019.г.

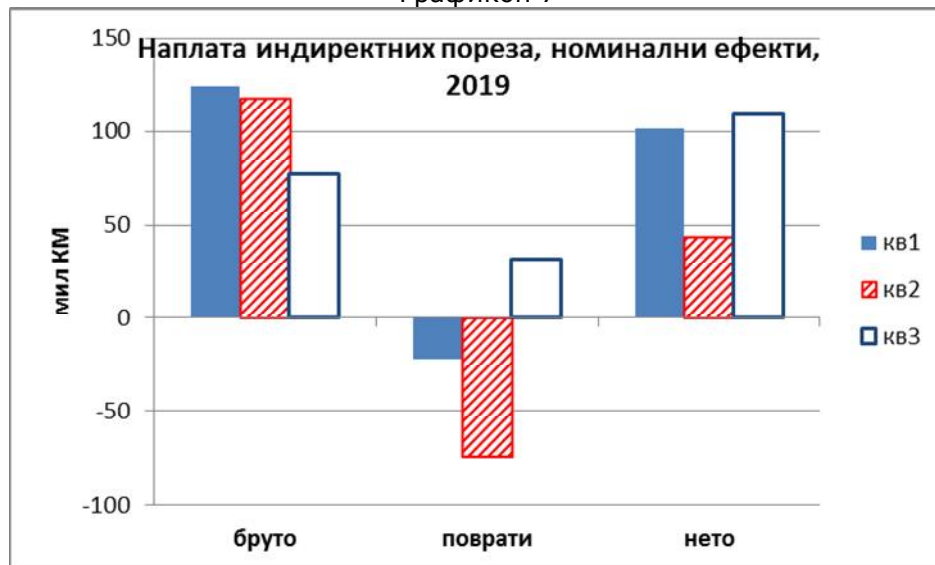
Укупни приходи

Према прелиминарном извјештају УИО о готовинском току на ЈР у септембру 2019. нето наплата индиректних пореза је била већа за 2,7 мил КМ, односно за 0,5% у односу на септембар 2018. Слабија наплата индиректних пореза у септембру значајно је успорила раст кумулативне наплате. На нивоу девет мјесеци 2019. бруто наплата прихода од индиректних пореза је већа за 309,1 мил КМ или за 5,5% у односу на исти период 2018. Истовремено су исплате поврата биле веће за 65,8 мил КМ или за 6,4%. У коначници, за девет мјесеци је наплаћено 243,4 мил КМ нето прихода више него у истом периоду 2018, што представља раст од 5,3%. Поређење наплате у 2019. са 2018. по кварталима показује стабилан раст наплате индиректних пореза у протеклих пет година (Графикон 6). Раст прихода од 7,4% у првом кварталу 2019. дијелом је резултат повећања путарине због примјене измјена Закона о акцизама, који су се испољили у јануару. Због изузетно лоше наплате у јуну у другом кварталу остварен је раст од 2,8%. Међутим, већ у трећем кварталу, углавном захваљујући снажном расту прихода од акциза на дуванске прерађевине и деривате нафте, поновно је остварена висока стопа раста од 6,5%.

Графикон 6

Графикон 7

Поређење кварталних номиналних ефеката наплате (Графикон 7) указују на закључак да су највећи ефекти остварени у првом кварталу, што је и очекивано због утицаја наплате повећане путарине у јануару 2019., која је, заједно са припадајућим ПДВ-ом износила око 20 мил КМ. Ипак, примјетан је опадајући тренд кварталних ефеката бруто наплате. С друге стране, наплату прихода у 2019. снажно су обиљежиле осцилације у исплатама поврата, које су ескалирале у другом кварталу, значајно умањивши позитиван раст бруто наплате. Но, у трећем кварталу дошло је прво до успоравања исплата поврата, а потом и до позитивних ефеката у септембру, што је позитивно дјеловало на нето наплату индиректних пореза у трећем кварталу. Извршење наплате прихода од индиректних пореза од 5,3% за девет мјесеци 2019. за 1,6 постотних поена је више од пројекција Одјељења из априла 2019.⁸. Потребно је нагласити да је ефекат примјене измјена Закона о акцизама донио 0,4 постотних поена раста прихода од индиректних пореза.

Анализа по врстама прихода⁹

Царине

Након дужег периода позитивног мјесечног раста у августу и септембру 2019. је забиљежен пад прихода од царина, што је успорило кумулативну стопу раста на 5,5%. Пад прихода од царина у августу је био посљедица успоравања увоза из ЕУ, те пада увоза из Русије, Кине и осталих азијских земаља¹⁰. Преглед кварталних трендова показује стабилну наплату прихода од царина у посљедњих дванаест квартала у континуитету, са кварталним стопама раста између 5% и 10%, које није угрозила ни примјена адаптације ССП (Графикон 8). У првом кварталу 2019. забиљежен је раст наплате царина од 7,1%, а у другом од 8,5%. Тај низ је неочекивано прекинут у трећем кварталу 2019. када је остварен скроман раст прихода од 1,3%. Може се претпоставити да је успоравање увоза из ЕУ сигнал успоравања економије БиХ, а успоравање увоза из азијских земаља сигнал успоравања приватне потрошње грађана БиХ.

⁸ Пројекције су објављене у ОМА билтену бр. 166/167, мај/јуни 2019., www.oma.uino.gov.ba

⁹ Треба напоменути да је наплаћено и 21 мил КМ прихода, који будући да нису усклађени у ИТ систему УИО, нису могли бити узети у обзир у анализи наплате по приходима.

¹⁰ Према подацима Агенције за статистику БиХ у августу 2019. увоз из азијских земаља је смањен за 10,3%, при чему је увоз из Кине мањи за 7,3%. Исто тако, забиљежен је пад увоза из Русије од 11,6%. Извор: www.bhas.gov.ba.

Графикон 8

ПДВ

Наплату нето прихода од ПДВ-а у 2019. одликују високе стопе раста (Графикон 9), осим великог пада у мјесецу јуну, као посљедице кумулативног негативног ефекта пада бруто наплате и раста исплата поврата. У посљедња три мјесеца забиљежени су позитивни трендови, како у бруто наплати, тако и у исплатама поврата, што је стабилизовало нето наплату. Наплата бруто ПДВ-а је у периоду јануар – септембар 2019. повећана за 5%, док је наплата нето ПДВ-а расла по стопи од 4,7%. С обзиром да је према прелиминарном извјештају остало неусклађено 21 мил КМ прихода након усклађивања реално је очекивати благи раст кумулативне стопе.

Графикон 9

Потребно је нагласити да је примјена концепта нето готовинског извјештавања у 2018.¹¹ повећала наплату ПДВ-а за износ ПДВ кредита који су искориштени за плаћање обавеза за акцизе на деривате нафте. Након корекције основице из 2018. кумулативна стопа раста нето ПДВ-а у периоду I-IX 2019. износи 5,8%, односно 1,1 постотни поен више у односу на готовински извјештај по врстама прихода.

Графикон 10

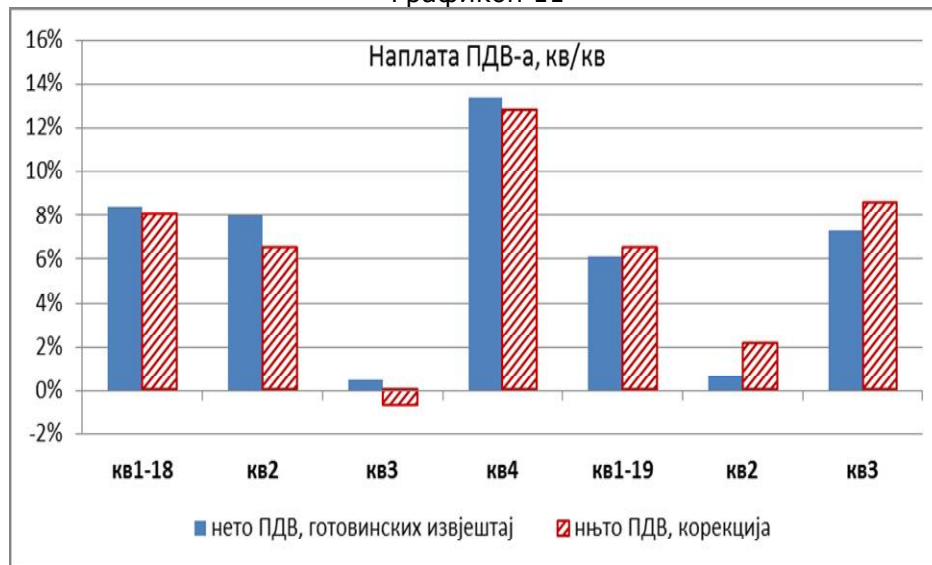

Квартални трендови (Графикон 10) указују на снажне кварталне осцилације у посљедње двије године, које су дијелом посљедица промјене шеме у исплатама поврата ПДВ-а, односно привременим суспензијама исплата током опсежних контролних активности. У првом кварталу 2019. остварена је стопа раста нето ПДВ-а од 6,1%, у другом 0,7%, а у трећем 7,3%.

Након корекција основице за поређење из 2018. године кварталне поређење наплате ПДВ-а према Графикону 11 показују веће стопе раста на нивоу квартала у 2019. у односу на израчун према подацима из готовинског извјештаја УИО из Графикона 10.

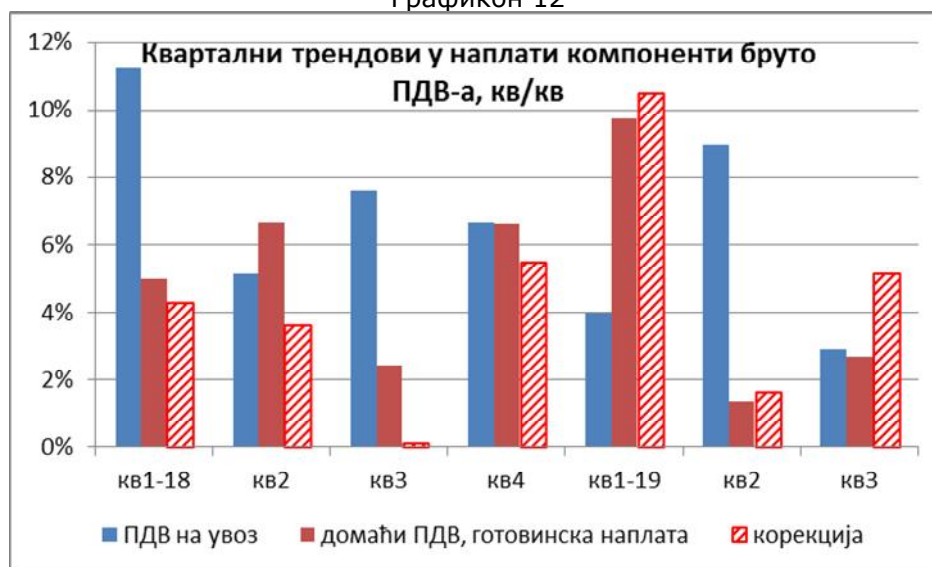
¹¹ УИО приликом извјештавања користи нето готовински концепт, према којем се као приходи по појединим врстама индиректних пореза приказују само нето готовинске уплате. Због значајне компензације обавеза за акцизе на нафтне деривате и обавеза за путарину потраживањима по основу ПДВ-а (порески кредит) током 2018. године дошло је до значајних одступања структуре наплаћених прихода у односу на ону која је приказана у извјештају УИО за ту годину. Наплата акциза је неоправдано умањена, док се, с друге стране, наплата ПДВ-а неоправдано повећала за износ прихода који су компензовани. Исти проблем, али са супротним предзнаком када се ради о утицају износа компензованих прихода на структуру наплате, испољио се и у 2019, јер је основица за поређење из 2018. неоправдано већа када се ради о ПДВ-у, односно неоправдано нижа, када је ријеч о акцизама и путарини.

Графикон 11

Анализа компоненти бруто ПДВ-а указује на позитиван тренд наплате и код ПДВ-а на увоз и код домаћег ПДВ-а, али са оштрим мјесечним осцилацијама и успоравањем у трећем кварталу. Квартална анализа показује осцилирајуће позитивне стопе раста ПДВ-а на увоз од 4% у првом кварталу, 9% у другом кварталу и 2,9% у трећем кварталу 2019. (Графикон 12). С друге стране, када се ради о домаћем ПДВ-у, у првом кварталу остварен је раст наплате од 9,8%, а у другом и трећем кварталу 1,4% и 2,7%, респективно. Усклађивањем неусклађених прихода за септембар, у чијој структури велики удио има ПДВ-е, засигурно ће се повећати стопе раста домаћег ПДВ-а. Корекција основице из 2018. за поређење, због готовинског извјештавања по врстама прихода, резултује повећањем кварталних стопа, односно повећањем кумулативне стопе раста домаћег ПДВ-а за девет мјесеци 2019. на 6,6% (вид. Графикон 12, корекција).

Графикон 12

Графикон 13

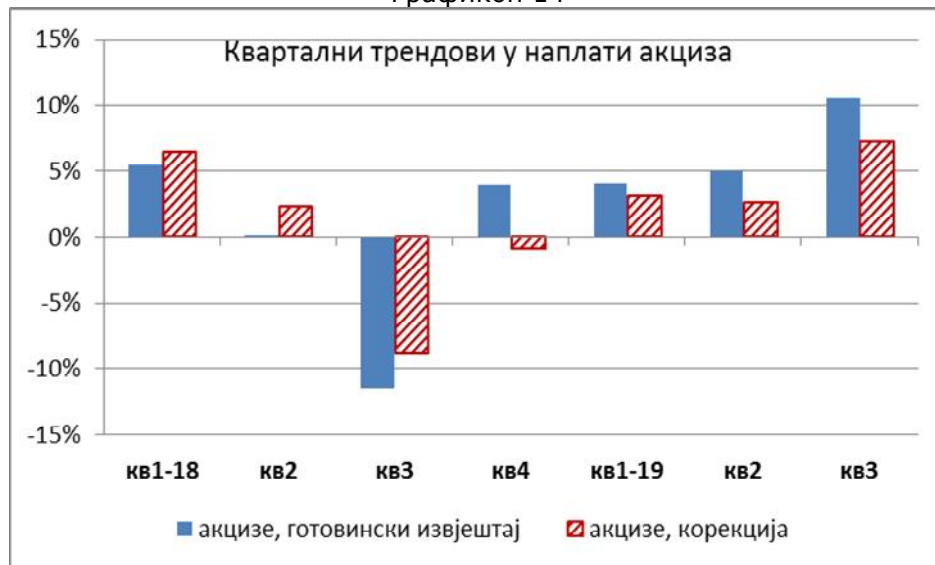
Исплате поврата ПДВ-а у септембру 2019, су биле мање за 3,2% у односу на септембар 2018, што је додатно успорило кумулативну стопу раста на 5,7%. На нивоу девет мјесеци 2019. обвезницима је враћено 61,3 мил КМ више него у истом периоду 2019, док је међународним организацијама и пројектима враћено ПДВ-а 3 мил КМ мање него за девет мјесеци 2018.

Због успоравања раста исплата поврата у односу на претходну годину удио поврата ПДВ-а у бруто наплаћеном ПДВ-у је био тек 0,5 постотних поена већи од годишњег удјела поврата ПДВ-а у бруто наплати у 2018. години. Квартална анализа исплата поврата ПДВ-а у 2019. показује снажне турбуленције - умјерен раст од 6,7% у првом кварталу, енорман раст од 21,9% у другом кварталу, те значајан пад од 9,3% у трећем кварталу 2019. (Графикон 13).

Акцизе и путарина

Наплата прихода од акциза у 2019. у зони је стабилног позитивног раста, са изузетком мјесеца јуна. Врхунац наплате је остварен у љетној сезони, из чега се може извести закључак да је раст наплате сезонски детерминисан потрошњом нерезидената, туриста и дијаспоре. Посљедња два мјесеца примјећује се постепено смањивање стопа раста, што је успорило и кумулативну стопу раста на 6,7%. Квартални трендови укупне наплате акциза показују стабилан позитиван раст у посљедња четири квартала (Графикон 14).

Графикон 14

У првом кварталу 2019. остварен је раст од 4%, а у другом 4,9%. Снажан раст наплате акциза од 10,6%, који је забиљежен у трећем кварталу, резултат је повећања наплате акциза на дуванске прерађевине и нафтне деривате (Графикон 14, готовинска наплата). Међутим, потребно је имати у виду да је значајан дио раста прихода од акциза посљедица рачуноводственог фактора, односно готовинског извјештавања по врстама прихода. Корекција доноси повећање основице за поређење и смањење стопе раста у периоду I-IX 2019. на 4,4%. Корекције доводе и до смањења кварталних стопа раста на 3,1%, 2,6% и 7,2% (Графикон 14, корекција).

Наплата укупних прихода од акциза је детерминисана наплатом акциза на дуванске прерађевине, које у суфициту прихода од акциза у периоду I-IX 2019. години учествују са 80%¹². У првом кварталу 2019. остварен је раст акциза на дуван од 2,3% у односу на исти квартал 2018. (Графикон 15). Разлог за раст прихода је било повећање продаје цигарета због одлагања повећања малопродајних цијена цигарета, које је било уобичајено у ранијим годинама након повећања специфичне акцизе на цигарете почетком године. У 2019. години дуванске компаније су сносиле већину додатног пореског терета на терет своје добити чак шест мјесеци¹³, што је позитивно утицало на наплату прихода, те је и у другом кварталу остварен раст од 3,3%. Нешто виши раст прихода у другом кварталу може се повезати и са најавом корекција цијена навише од јула за износ додатног пореског терета, што је резултовало повећањем залиха пред повећање малопродајних цијена цигарета. Дио ефеката повећања залиха на наплату прихода се прелио и у трећи квартал. Додатно, потрошња дуванских прерађевина у трећем кварталу је повећана и због сезонске потрошње, што је све кумулативно дјеловало на раст наплате у трећем кварталу од 13,5%.

Према нето готовинском извјештају УИО у сва три квартала 2019. забиљежени су стабилни позитивни трендови у наплати акциза на деривате нафте. У првом кварталу је остварен раст од 7,7%, у другом 9,2%, а у трећем 9,4% (Графикон 16, готовинска наплата). На нивоу девет мјесеци раст износи 8,9%.

Међутим, чак $\frac{3}{4}$ нето ефеката наплате акциза на деривате нафте су посљедица готовинског извјештавања УИО у 2018, због којег је основица за поређење из 2018. била умањена. Износ корекције је значајан, чак 6,6 постотних поена, што је кумулативни раст за девет мјесеци

¹² Израчун је извршен у односу на кориговану основицу из 2018. године.

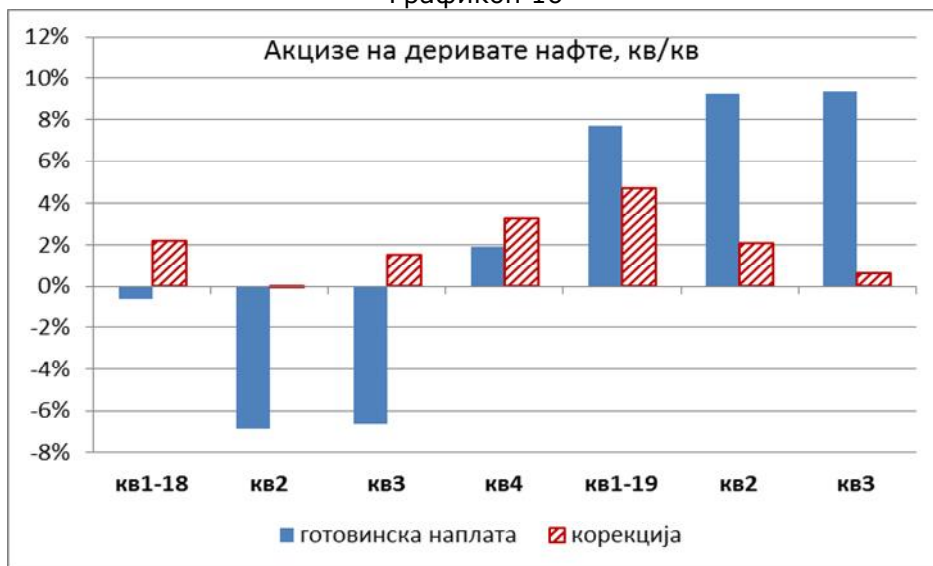
¹³ За разлику од 2018. године када су сносиле три мјесеца.

2019. смањило на свега 2,3%. Квартална анализа након корекција показује да је наплата акциза на деривате нафте у првом кварталу била већа за 4,7%, у другом 2,1%, а у трећем је остварен раст од 0,6% (Графикон 16, корекција). Трендови одражавају и утицај раста цијена нафтних деривата на свјетском тржишту, који је генерисан политичком и војном кризом на Блиском истоку, на домаћу потрошњу деривата.

Графикон 15

Графикон 16

Након исцрпљивања ефеката повећања путарине од 1.2.2018. од фебруара 2019. наступила је стабилизација стопа раста прихода од путарине. У посљедња два мјесеца су забиљежене и негативне стопе раста, тако да је кумулативна стопа раста за девет мјесеци пала на 6,1%. Преглед кварталних трендова показује размјере ефеката измјена Закона о акцизима на наплату прихода од путарине (Графикон 17).

Да би се сагледали реални трендови у наплати путарине потребно је разложити стопу раста путарине на факторе који су је генерисали. Нижа статистичка основица за поређење из 2018. за износ путарине наплаћене компензацијом из ПДВ кредита донијела је 1,3 постотних поена

раста прихода од путарине, док су ефекти примјене измјена Закона о акцизама, који су се испољили у јануару 2019¹⁴, донијели 3,7 постотних поена раста. Корективни фактор са супротним предзнаком подразумијева једнократну наплату путарине на затечене залихе 31.1.2018., прије повећања стопе путарине, које су повећале основицу за поређење и тиме умањиле стопу раста у 2019. за 1,9 постотних поена. Сучељавањем негативних и позитивних фактора раста у односу на стопу раста према нето готовинском извјештају стопа раста прихода у периоду јануар – септембар 2019 је сведена на 2,9%.

Графикон 17

Наплата акциза на кафу у периоду I-IX 2019. је била већа за 0,7% у односу на наплату у истом периоду 2018. Квартална анализа показује да је у првом кварталу остварен пад прихода од 1,2%, да би у другом кварталу био остварен раст од 3%. У трећем кварталу, и поред снажног раста наплате у септембру, укупно наплаћене акцизе су биле на нивоу наплате у истом кварталу 2018. (Графикон 18).

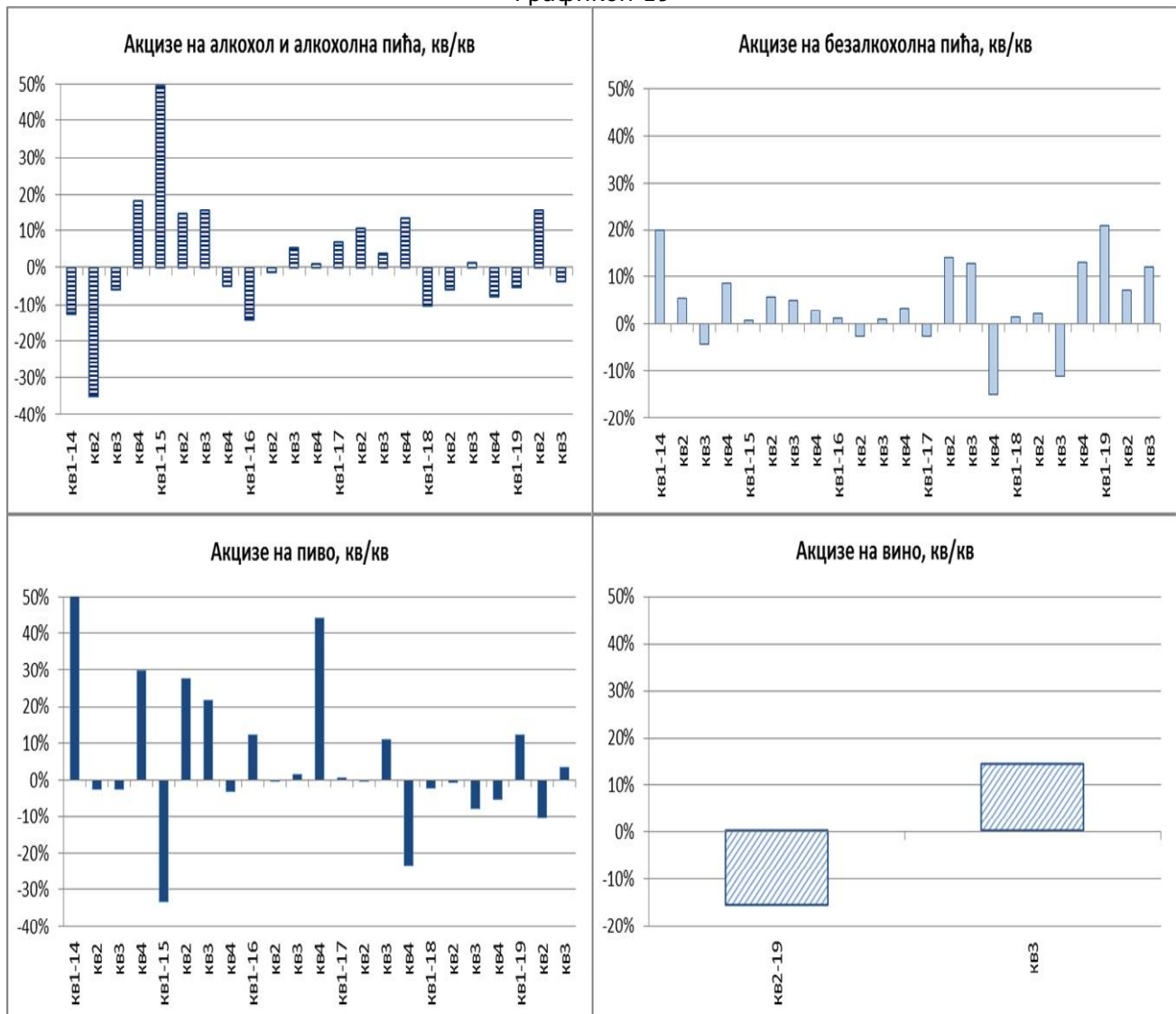
Графикон 18

¹⁴ Измјене Закона о акцизама, којима је повећана намјенска путарина, примјењују се од 1.2.2018., те се ефекти распростиру у периоду од 1.2.2018. до 31.1.2019.

У септембру су настављени негативни трендови у наплати прихода од акциза на алкохол и алкохолна пића из августа, што је умањило позитивне ефекте из претходног дијела године. Негативне стопе раста, које су забиљежене у првом и трећем кварталу, неутрализоване су снажним растом наплате у другом кварталу 2019, тако да је кумулативна стопа раста за девет мјесеци износила 2,2% (Графикон 19). Наплата акциза на безалкохолна пића већ четири квартала узастопно биљежи позитивне стопе раста, тако да је на нивоу девет мјесеци 2019. остварен раст од високих 12,3% (Графикон 19). Наплата акциза на пиво је била позитивна у првом и трећем кварталу 2019, док је у другом забиљежен пад (Графикон 19). Међутим, потребно је имати у виду да су у јануару 2019. наплаћени стари дугови по основу домаће акцизе на пиво, што је повећало стопу раста наплате домаћих акциза, а потом и укупних прихода, изнад реалних. Искључивањем ефекта наплате старог дуга укупна наплата акциза на пиво је негативна -2,5%, а наплата акциза на домаћа пива је у дубокој дубиози од -8,8%. Акциза на вино је уведена посљедњим измјенама Закона о акцизама. Будући да се акцизе на вино наплаћују од фебруара 2018. поређење наплате у првом кварталу 2019. није релевантно за анализу, док је у другом кварталу 2019. забиљежен пад прихода од 15,6%, а у трећем раст од 14,4% (Графикон 19).

Графикон 19

2. Пројекције прихода од индиректних пореза 2019-2022

Табела 3: Ревидиране пројекције прихода од индиректних пореза у мил КМ (2019-2022)

Врста прихода (нето)	у мил КМ						Пројектована стопа раста			
	Извршење	Пројекција					2019	2020	2021	2022
	2018	2019	2020	2021	2022					
ПДВ	3.839,0	4.002,7	4.132,2	4.270,7	4.427,6		4,3%	3,2%	3,4%	3,7%
Акцизе	1.444,7	1.521,2	1.554,4	1.594,5	1.639,8		5,3%	2,2%	2,6%	2,8%
Царине	286,6	301,5	322,0	347,2	377,0		5,2%	6,8%	7,8%	8,6%
Путарина	620,7	657,2	669,7	683,1	697,5		5,9%	1,9%	2,0%	2,1%
Остало	29,7	29,9	30,3	30,7	31,1		0,7%	1,3%	1,3%	1,3%
УКУПНО	6.220,8	6.512,6	6.708,7	6.926,2	7.173,0		4,7%	3,0%	3,2%	3,6%
Намјенска путарина *)	-385,9	-410,8	-418,6	-427,0	-435,9		6,4%	1,9%	2,0%	2,1%
СРЕДСТВА ЗА РАСПОДЈЕЛУ	5.834,9	6.101,8	6.290,1	6.499,2	6.737,1		4,6%	3,1%	3,3%	3,7%

Напомене:

*) Намјенска путарина је до 1.2.2018. износила 0,10 КМ/литар деривата нафте, намијењен у цијелости за изградњу аутопутева, а од 1.2.2018. 0,25 КМ/литар деривата нафте, за изградњу аутопутева (0,20 КМ/литри) и изградњу и реконструкцију осталих путева (0,05 КМ/литри).

**) Износ распоређене намјенске путарине у 2018. години према одредбама Закона о измјенама и допунама Закона о уплатама на Јединствени рачун и расподјели прихода¹⁵ не одговара у потпуности износу прикупљене намјенске путарине приказане у Табели 3 (385,9 мил КМ) због примјене новог модела расподјеле прикупљене намјенске путарине од 1.2.2018. према којем се расподјела не врши на дневној бази, него накнадно, по завршетку мјесеца за претходни мјесец на темељу прелиминарног/коначног извјештаја УИО о наплаћеним приходима по врстама. Расподјеле намјенске путарине од 0,10 КМ/литар деривата по старом моделу дневне расподјеле окончана је 31.1.2018., а расподјела намјенске путарине од 0,25 КМ/литар деривата ентитетима и Брчко Дистрикту према новом моделу започела је тек у марту 2018.

¹⁵ Службени гласник БиХ бр. 91/17

Пројекције прихода за период 2019-2022 доступне су у Табели 3. Како би се осигурала упоредивост пројектованих и наплаћених прихода од индиректних пореза, пројекције прихода од индиректних пореза приказане су на готовинској основи у складу са извјештајима УИО о наплати по врстама прихода.

У Табели 4. су приказане пројекције прихода у % БДП-а. Опадајући тренд индиректних пореза у БДП-у објашњава се пројектованим падом удјела потрошње у БДП-у (ДЕП).¹⁶ Пројектовани удио индиректних пореза у укупној потрошњи у наредном периоду је стабилан и износи 19,7% у 2019. и 2020. години (раст 0,4 п.п. у односу на 2018. годину), те 19,8% у 2021. и 2022. години.

Табела 4: Ревидиране пројекције прихода од индиректних пореза у % БДП-а (2019-2022)

Врста прихода (нето)	у % БДП-а				
	Извршење	Пројекција			
		2018	2019	2020	2021
ПДВ	11,3%	11,3%	11,2%	11,0%	10,9%
Акцизе	4,2%	4,3%	4,2%	4,1%	4,0%
Царине	0,8%	0,9%	0,9%	0,9%	0,9%
Путарина	1,8%	1,9%	1,8%	1,8%	1,7%
Остало	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%
УКУПНО	18,3%	18,4%	18,2%	17,9%	17,6%
Намјенска путарина	-1,1%	-1,2%	-1,1%	-1,1%	-1,1%
СРЕДСТВА ЗА РАСПОДЈЕЛУ	17,2%	17,3%	17,0%	16,8%	16,6%

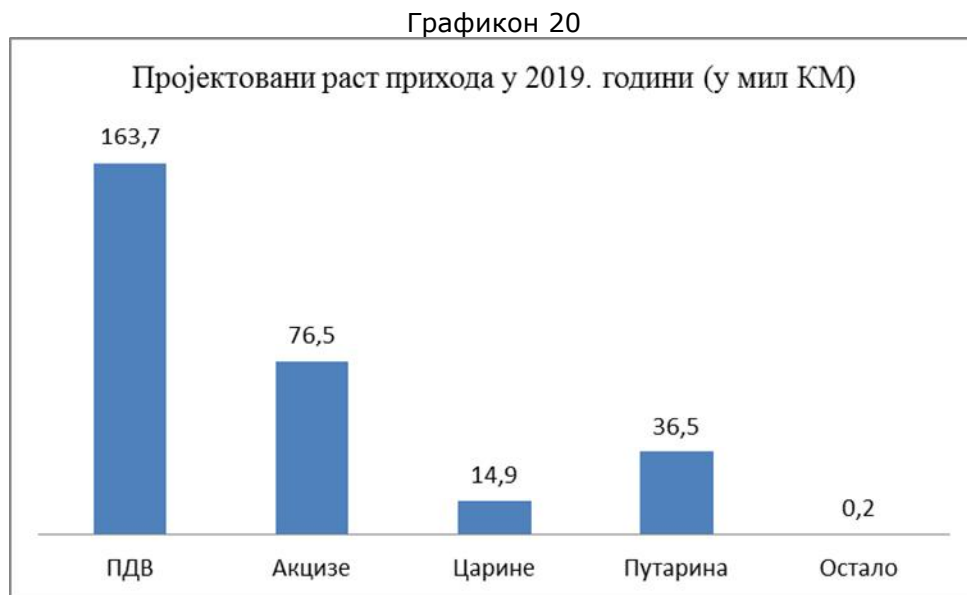
Извори података за БДП: БХАС (2018) и пројекције ДЕП-а (Макроекономске пројекције 2020-2022, септембар 2019)

¹⁶ Према пројекцијама ДЕП-а из септембра 2019.г., удио укупне потрошње у БДП-у ће пасти са 94,4% у 2018. години на 89,1% у 2022.

2.1. Пројекције за 2019. годину

Пројектовани износ нето наплате прихода од индиректних пореза за 2019. годину износи 6.512,6 мил КМ што је за 4,7% више него у 2018. години. Пројектовани раст прихода у апсолутном износу износи 291,8 мил КМ.

Графикон 20. приказује учешће појединих врста прихода у пројектованом апсолутном расту укупних прихода (у мил КМ).

ПДВ

Највећи допринос пројектованом апсолутном расту прихода у 2019. годину имају приходи од ПДВ-а (163,7 мил КМ). Основни фактори који су утицали да пројектована стопа раста годишње наплате (4,3%) буде нешто испод остварене стопе раста нето ПДВ-а у периоду I-IX 2019. су:

1. Пројекције макроекономских показатеља на нивоу године (ДЕП), првенствено раста приватне потрошње, која је испод стопе раста нето ПДВ-а у периоду I-IX 2019.
2. Основица за поређење је релативно више увећана у периоду I-IX 2018 него у остатку године по основу праксе плаћања обавеза за акцизе на деривате нафте и путарине из ПДВ- кредита. Наплата домаћег ПДВ-а је у периоду I-IX 2018. године увећана за 2,0% по наведеном основу, док је у периоду X-XII 2018.г. увећана за 1,1%.

Акцизе

Пројектовани износ укупних прихода од акциза у 2019. години износи 1.521,2 мил КМ, што је за 76,5 мил КМ или 5,3% више од остварења у 2018.

Приходи од акциза на деривате нафте

Велики дио раста акциза у 2019. години потиче од пројектованог раста акциза на деривате нафте који је значајан због учестале праксе компензације обавеза за акцизе и путарине из потраживања по основу ПДВ кредита у 2018. години. У прилог пројектованом високом расту акциза на деривате нафте иду и повољни трендови наплате ових прихода у периоду I-IX 2019 (вид. дио 1.3.2. Наплата у периоду јануар-септембар 2019.г., Графикон 16).

Приходи од акциза на дуван

Пројекције прихода од акциза на дуванске прерађевине прате текуће и историјске трендове, имајући у виду да њихово кретање зависи од пословних политика 3-4 велике компаније из дуванске индустрије. У четвртм кварталу се очекује погоршање трендова, јер је дуванска индустрија, за разлику од претходних година, кориговала малопродајне цијене тек након шест мјесеци од посљедњег повећања специфичне акцизе на дуван (1.1.2019.). Задржавање малопродајних цијена испод нивоа који је био очекиван, уколико се укупни додани порески терет превали на цијене, донијело је раст продаје и раст прихода изнад очекивања. Будући да је врхунац промета цигарета и осталих дуванских прерађевина био у љетном периоду у четвртм кварталу очекује се смиривање потрошње и успоравање раста прихода од акциза. С друге стране, с обзиром да је окончана хармонизација акциза на цигарете са законским плафоном опорезивања, неће бити више притиска, како на дуванске компаније, тако и на потрошаче, да се прилагоде као што је било до сада. То ће у великој мјери релаксирати пословну политику дуванске индустрије и потрошњу конзумента дуванских прерађевина, што би се могло негативно одразити и на приходе у посљедњем кварталу 2019. Полазећи од наведених претпоставки очекује се раст прихода од акциза на дуванске прерађевине од 4,5%.

Путарина

Пројектовани износ путарине у 2019. години износи 657,2 мил КМ што је за 5,9% више од остварења у 2018. Пројектовани раст путарине од 36,5 мил КМ у 2019. заснован је на:

1. ефекатима раста намјенске стопе путарине у јануару 2019. у односу на јануар 2018. (измјене Закона о акцизама примјењују се од 1.2.2018.),
2. Процјенама макроекономских показатеља (ДЕП),
3. Нижој основици за поређење (2018. година) по основу компензације обавеза за путарину из потраживања по основу ПДВ кредита.

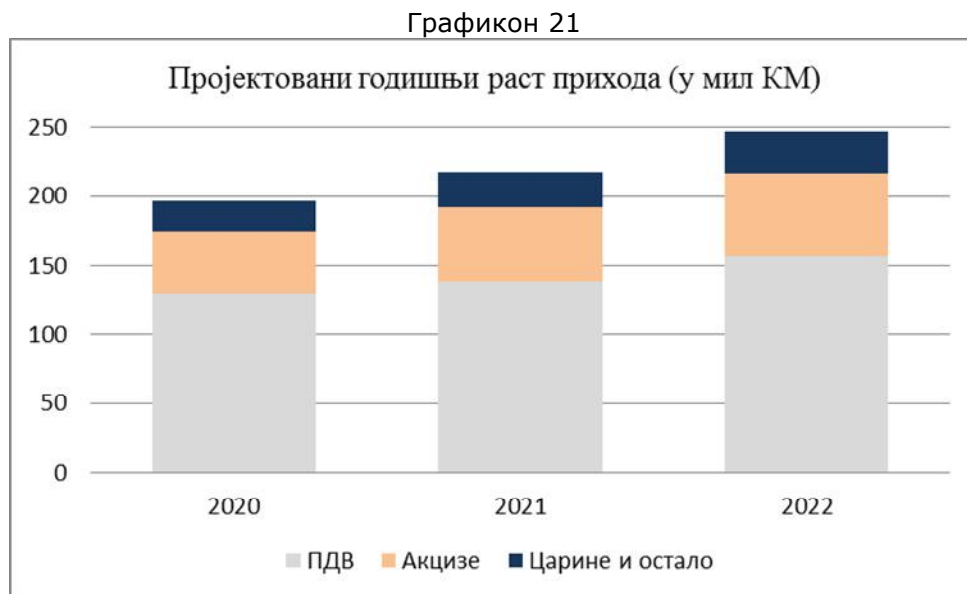
Царине

Пројекција прихода од царина за 2019. годину износи 301,5 мил КМ, а заснована је на текућим трендовима наплате и пројекцијама раста увоза.

2.2. Пројекције за период 2020-2022

Пројектоване стопе раста прихода за 2020., 2021., и 2022. годину износе 3,0%, 3,2% и 3,6% респективно. Пројекција прихода у наведеном периоду заснована је на пројектованим релевантним макроекономским показатељима, историјској сезонској шеми наплате и пројекцијама појединих категорија прихода за 2019. годину. Као и у случају 2019. године пројекције су израђене на готовинској основи. Претпостављено је да неће бити компензација обавеза за акцизе и путарину и потраживања по основу ПДВ-а. Уколико их евентуално буде то се може одразити на одступања наплате од пројекција по врстама прихода, а не на укупну наплату индиректних пореза.

У Графикону 21. је приказан пројектовани годишњи раст прихода по врстама.

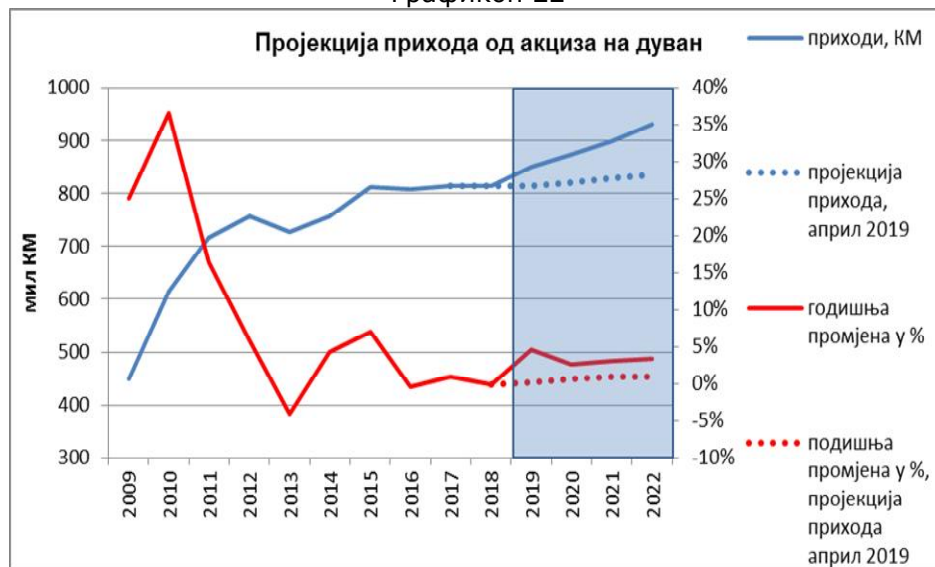
Највећи генератор суфицита прихода од индиректних пореза у наведеном периоду је ПДВ, с обзиром на његово значајно учешће у приходима, те планираним стабилним стопама раста у складу са пројекцијама кретања потрошње. У све три наведене године приходи од ПДВ-а генеришу преко 63% апсолутног годишњег пројектованог раста прихода.

Приходи од путарине не доприносе значајно пројектованом апсолутном расту прихода у периоду 2020-2022. године, због исцрпљивања ефеката раста пореских стопа. Пројекције акциза (изузев дијела акциза на дуван које се наплаћују *ad valorem*) и путарине базирани су на пројекцијама реалних стопа раста одговарајућих пројекција макроекономских показатеља, што је, још један од разлога, поред пада удјела потрошње у БДП, тренда пада пројектованих износа прихода у БДП-у (вид. Табела 4).

Окончањем процеса хармонизације акциза на цигарете са стандардима ЕУ у 2019. години у наредне три године може се очекивати стабилизација тржишта дуванских прерађевина, па потом и опоравак. Остварење наведених прогноза зависи од раста дохотка, који би могао утицати да се пушачи који су раније због високих цијена цигарета прешли на резани дуван поновно врате на потрошњу цигарета. У таквим околностима реално је очекивати прво стагнацију, а потом и опадање тржишта резаног дувана, тим више што ће пореско оптерећење резаног дувана бити веће од 1.1.2020. због усклађивања са кретањем

малопродајних цијена цигарета у 2019¹⁷. С обзиром да је пријекно потребно стабилизovati тржиште очекује се и стабилизација цијена цигарета у просјеку. Могуће је да ће због позиционирања на тржишту бити промјена цијена појединих брендова, поготово имајући у виду потпуну неизвјесност у вези будућности домаће производње цигарета. Очекује се да ће вриједност тржишта цигарета пратити раст потрошње, што би уз задржавање малопродајних цијена на достигнутом нивоу или чак њихово смањење, могло резултовати растом потрошње цигарета након деценије оштрог пада. У наведеним околностима у 2020. је могуће очекивати раст прихода од акциза од 2,7%, а у 2021. и 2022. од 3% и 3,4%, респективно (Графикон 22). Осим макроекономских трендова и раста дохотка важан фактор остварења прогнозираног раста наплате прихода од акциза и даље је ефикасност мјера за борбу против црног тржишта.

Графикон 22

¹⁷ Очекује се да ће Управни одбор УИО, сходно Закону о акцизама, донијети одлуку о висини специфичне акцизе на дуван за пушење до краја октобра 2019.

3. Разлике у односу на претходне пројекције

Разлике пројекција индиректних пореза за период 2019-2022 у односу на пројекције из априла 2019. године произилазе из промјене трендова наплате појединих врста прихода и промјена у пројекцијама макроекономских показатеља (вид. Графикони 1-3 у дијелу 1.1. Пројекције макроекономских показатеља).

Табела 5: Разлике пројекција за период 2019-2022 у односу на пројекције из априла 2019. г.

	у мил КМ					у % БДП-а *)			
	2019	2020	2021	2022		2019	2020	2021	2022
ПДВ	23,3	25,9	24,2	22,7		0,07%	0,07%	0,06%	0,06%
Акцизе	41,1	58,8	77,4	100,1		0,12%	0,16%	0,20%	0,25%
Царине	-0,8	-2,4	-1,0	0,7		0,00%	-0,01%	0,00%	0,00%
Путарина	0,8	1,5	1,5	1,6		0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Остало	-4,6	-4,7	-4,7	-4,7		-0,01%	-0,01%	-0,01%	-0,01%
УКУПНО	59,7	79,1	97,4	120,4		0,17%	0,21%	0,25%	0,30%

*) Пројекција БДП, ДЕП, септембар 2019

Из Табеле 5. се може закључити да су највеће разлике у односу на претходне пројекције на приходима од акциза. Највећи дио ових разлика односи се на акцизе на дуван (87,8% разлика акциза у 2019. и преко 90% разлика акциза у наредним годинама). Разлике пројекција акциза на дуван за 2019. годину потичу углавном од политике дужег одлагања повећања малопродајних цијена цигарета и преузимања дијела додатног пореског оптерећења на терет добити дуванских компанија, која је допринијела расту продаје цигарета и наплате прихода од акциза изнад очекивања. Осим тога, у љетним мјесецима фактор раста прихода је било повећање сезонске потрошње нерезидената. У наредним годинама разлике пројекција акциза на дуван потичу од више основице из 2019. године, те због повезивања кретања вриједности тржишта цигарета са макроекономским пројекцијама ДЕП-а.

Позитивне разлике на пројекцијама прихода од ПДВ-а у 2019. години потичу од већих корекција наниже износа поврата од корекција бруто прихода у односу на априлске пројекције Одјељења. Иако су пројекције бруто прихода од ПДВ-а кориговане наниже због погоршања трендова наплате у односу на први квартал 2019, услед смањења пројектованог износа поврата за 2019. годину, која је извршена на основу посљедњих трендова исплата, нето наплата је коригована навише у односу на априлске пројекције. У наредним годинама разлике пројекција ПДВ-а потичу поново од више основице из 2019. године и незнатних разлика у пројекцијама раста приватне потрошње (Графикон 2).

Мање разлике на пројекцијама прихода од царина потичу од промјена пројекција увоза, док, такође мање разлике на путарини потичу од предвиђеног вишег раста основице за приходе од путарине у односу на акцизе на деривате нафте, због промјена у структури основица на основу посљедњих доступних података с којима располаже Одјељење.

4. Ризици

С обзиром на основне поставке пројекција индиректних пореза и укупне економске услове у БиХ и у свијету остварење пројектованог нивоа прихода од индиректних пореза у периоду 2019-2022 је подложно сљедећим ризицима:

- Пројекције прихода од индиректних пореза уско су везане за пројекције макроекономских показатеља ДЕП-а. Свако одступање ових параметара од пројектованих вриједности представља ризик за пројекције прихода;
- Слабији економски опоравак главних извозних партнера БиХ (ЕУ, земље СЕФТА) повећава ниво ризика за остварење макроекономских пројекција, а тиме и пројекција прихода од индиректних пореза у цјелини;
- Слабљење борбе против црног тржишта дуванских прерађевина након окончања хармонизације пореског оптерећења цигарета у БиХ са стандардима ЕУ;
- Масован одлив становништва може проузроковати смањење опорезиве потрошње коју су незапослени грађани који напуштају БиХ финансирани дохоцима из сиве економије или из дознака из иностранства, као и потрошње радно-активних особа које напуштају БиХ, чији ће се доходак због сељења породица већином трошити изван БиХ;
- Појава екстерних шокова, у виду раста цијена нафте и деривата на свјетском тржишту изван садашњих очекивања, погодиће тржиште деривата у БиХ и негативно ће се одразити на потрошњу деривата, а тиме и на извршење пројекција прихода од акциза на деривате и путарине из цијене нафтних деривата.

Кафа као акцизна роба у земљама Европске Уније и у Босни и Херцеговини – I дио (пише: Мирјана Поповић, стручни савјетник – макроекономиста)

1. Увод

Кафа је откривена у IX вијеку и потиче из етиопске регије. У XIV вијеку трговци робљем су доносили кафу у Арабију одакле се трговина кафе ширила свијетом. Главно мјесто за продају кафе био је град Моча. Прво мјесто гдје се кафа могла конзумирати отворено је у Лондону у XVII вијеку и звало се „Penny University“, јер се шоља кафе могла купити за један пени. На том мјесту основана је Лондонска берза.

Кафа је тропска биљка која најчешће расте у областима у близини екватора са много кише и прилично високим температурама, преко 21 степен целзијуса током читаве године. Зрна кафе су плодови стабла кафе, односно бобице црвене боје у којима се налазе зрна кафе зелене боје, те им процес пржења даје препознатљиву браон боју. Иако постоји много различитих врста кафе, арабика и робуста чине преко 90,0% кафе која се производи у свијету. Арабика је традиционална, најквалитетнија и најскупља врста кафе, док робуста има већу количину кофеина у сјеменкама и може се узгајати у климатским подручјима гдје арабика не успијева добро. Користи се као јефтинија замјена за арабику, те се обично мијеша с одређеном количином арабике с обзиром на свој горко кисели укус.

2. Производња кафе

Данас се више од 60,0% свјетске производње кафе производи од зрна арабика које је знатно захтјевније од зрна робуста. Арабика потиче из Етиопије, док робуста долази из Индонезије и може се узгајати чак и на надморским висинама између 200 и 600 метара. Најзначајнији произвођачи зрна арабика су Бразил и Колумбија, док су најзначајнији произвођачи зрна робуста Африка и Азија. Најпознатије сорте арабика кафе су Colombian Milds, остале Milds сорте и Brazilijan Naturals.

Постоји велики број произвођача кафе, око 70 земаља. Бразил је највећи произвођач кафе и друга по величини земља у којој се конзумира кафа. У 2005. години око 28,2% свјетске жетве зрна зелене кафе дошло је из Бразила, чиме је и постао највећи произвођач кафе у свијету. Његов сектор кафе запошљава више од пет милиона људи и доприноси 40,0% укупне свјетске понуде кафе. Вијетнам је други највећи произвођач кафе у свијету и главни произвођач кафе робуста, што чини 16,0% свјетске производње. Производња кафе у Вијетнаму ствара радна мјеста за више од милион радника. Колумбија је други највећи произвођач кафе арабика након Бразила. У Колумбији 2,4 милиона становника, односно око 25,0% руралног становништва земље економски зависи од производње кафе. Индонезија је други највећи извозник кафе робуста у свијету коју производи око 1,5 милиона малих фармера. У Африци, највећи произвођач кафе је Етиопија. Европска Унија (ЕУ) је примарно тржиште кафе те 60,0% сирове кафе произвођачи кафе извозе у ЕУ.¹⁸

¹⁸ www.ecf-coffee.org

Табела 1. Дистрибуција зелене кафе по врстама заснована према групи земаља произвођача

Арабика			Робуста
Colombian Milds	остале Milds сорте	Brazilijan Naturals	
Колумбија	Боливија	Бразил	Ангола
Кенија	Бурунди	Етиопија	Бенин
Танзаниа	Коста Рика	Парагвај	Камерун
	Куба		Централно-афричка Република
	Доминиканска Република		Конго
	Еквадор		Демократска Република Конго
	Ел Салвадор		Обала Слоноваче
	Гватемала		Екваторијална Гвинеја
	Хаити		Габон
	Хондурас		Гана
	Индија		Гвинеја
	Јамајка		Индонезија
	Малави		Либерија
	Мексико		Мадагаскар
	Никарагуа		Нигерија
	Панама		Филипини
	Папуа Нова Гвинеја		Сиера Леоне
	Перу		Шри Ланка
	Руанда		Таиланд
	Тимор-Лесте		Того
	Венецуела		Тринидад и Тобаго
	Замбија		Уганда
	Зимбабве		Вијетнам

Извор: Међународна организација за кафу

3. Трговина кафом

Кафа је један од највећих извозних производа за земље у развоју и благостање међународног тржишта кафе. Кафа утиче на животе многих људи који се баве њеном производњом и продајом, односно трговином кафе. Поред тога, кафа се широко користи и веома је „видљив“ производ те је самим тим често жариште политичке дебате о питањима развоја и односа између развијених и земаља у развоју.

Послови трговине кафом вриједни су преко 20 милијарди долара на годишњем нивоу. Кафа се сматра најважнијом пољопривредном робом у глобалној трговини те најзначајнијом извозном робом након сирове нафте те је од великог економског значаја за земље произвођаче. Више од 100 милиона људи зарађује за живот од производње и прераде кафе, а многе земље у потпуно зависе од трговине кафом. Најзначајнија места за трговање кафом су Лондонска међународна финансијска берза (*the London International Financial Futures Exchange*), Њујоршки одбор за трговину (*the New York Board of Trade*), Бразилска *Bolsa de Mercadorias & Futuros* из Сао Паола и Токијска берза житарица (*the Tokyo Grain Exchange*).¹⁹

¹⁹ <https://markets.businessinsider.com/commodities/coffee-price>

4. Цијене кафе на свјетском тржишту

Кафа је берзанска роба. Цијене јефтиније кафе сорте робуста су углавном и стабилније од цијена скупље кафе сорте арабика. Цијене сирове кафе на свјетском тржишту приказане су у облику композитног индикатора цијена Међународне организације за кафу "ICO composite indicator" за сорте арабика кафе (Colombian Milds, остале Milds сорте, Brazilian Naturals) као и за кафу робуста.

Према подацима Међународне организације за кафу²⁰ мјесечни просјек ICO композитног индикатора порастао је за 7,1% у јуну 2019. године у односу на претходни мјесец те је износио 99,97 америчких центи/лб, што је прво повећање мјесечног просјека од јануара ове године. Наведено је приказано на слици 1.

Слика 1. ICO композитни индикатор дневних цијена

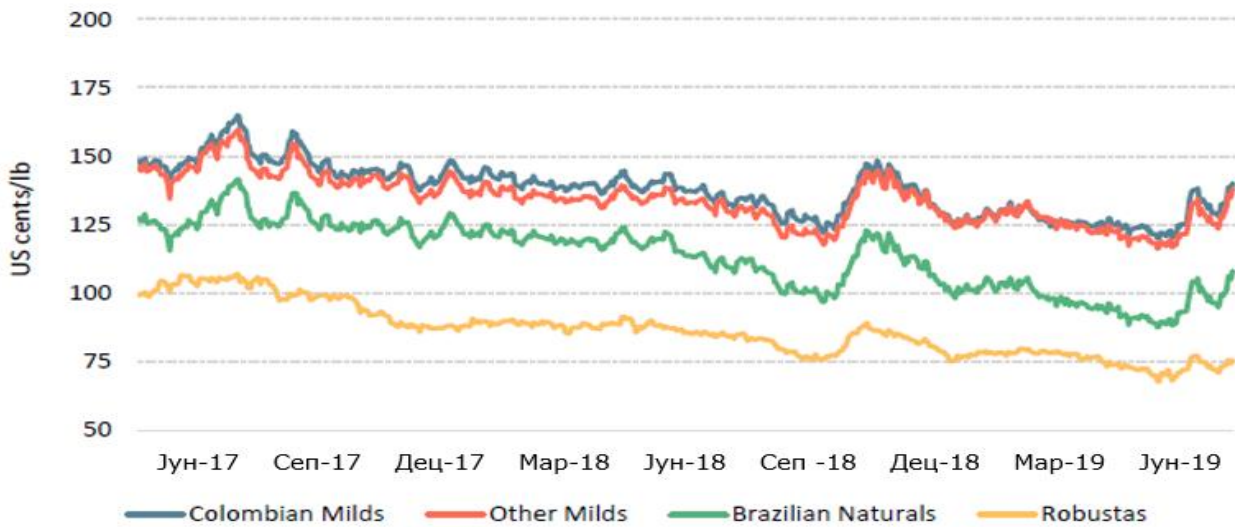
Извор: Међународна организација за кафу

Просјечне цијене за све групне показатеље порасле су у јуну 2019. године што је приказано на слици 2. Цијене за Brazilian Naturals доживјеле су највећи пораст, те у просјеку износе 100,69 америчких центи/лб, односно 9,5% више него у претходном мјесецу. Цијене робуста кафе порасле су за 4,1%, односно на 74,02 америчка цента/лб. Цијене Columbian Milds-а порасле су за 7,3% или на 133,49 америчких центи/лб док су цијене осталих Milds сорти порасле за 7,6%, односно на 129,73 америчка цента/лб.

Као резултат ових кретања цијена, разлика између Columbian Milds и осталих Milds сорти у јуну 2019. пала је за 2,3%, односно на 3,76 америчких центи/лб, у поређењу са подацима из маја 2019. године.

²⁰ www.ico.org

Слика 2. ICO групни индикатор дневних цијена

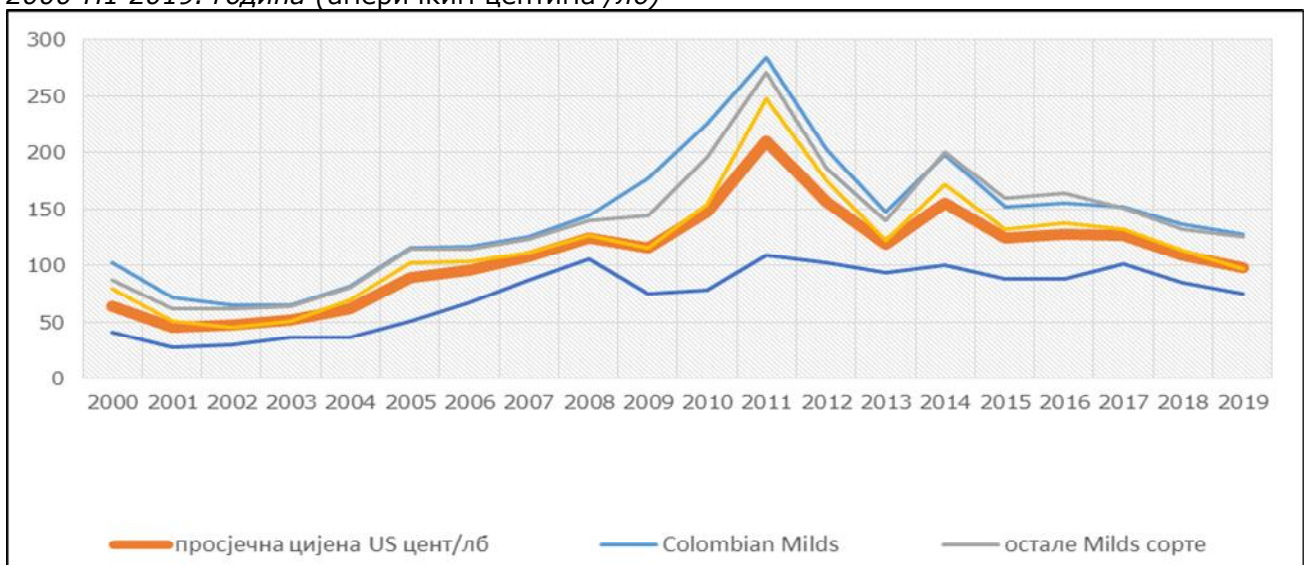

Извор: Међународна организација за кафу

У мају 2019. године, свјетски извоз кафе порастао је за 19,4% или на 11,6 милиона врећа у односу на мај 2018. године. Процјењује се да ће глобална потрошња кафе у 2019. години порастати за 2,0%, односно на 164,64 милиона врећа, међутим упркос сталном расту потражње, очекује се глобални производни вишак од 3,11 милиона врећа.

У графикону 1. представљен је просјек композитних и групних годишњих показатеља цијена приказаних у америчким центима /лб у периоду 2000. – П1 2019. година²¹ за сваку годину појединачно. Из података можемо видјети да су у посматраном периоду цијене кафе биле највеће у 2011. години након чега долази до пада цијена кафе.

Графикон 1. Просјек композитних и групних годишњих показатеља цијена кафе за период 2000-П1 2019. година (америчким центима /лб)

Извор: Међународна организација за кафу²²

²¹ П1 представља прво полугодиште, односно период јануар-јуни

²² www.ico.org

Будући да су тржишне цијене кафе у посљедњих неколико година знатно опале, приходи од продаје кафе често нису довољни да покрију трошкове производње, што је посебно тешко погодило мале пољопривреднике. Потражња за кафом је константна међутим на цијену зрна кафе утичу првенствено временски услови и политичка ситуација у земљама произвођачима.

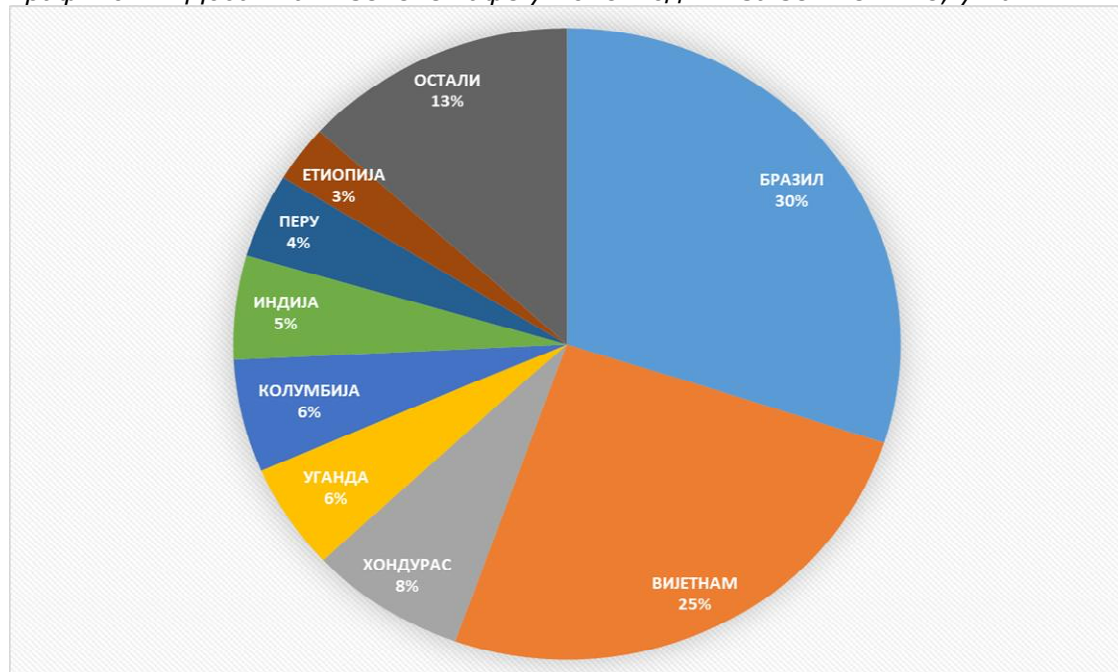
5. Значај трговине кафом у ЕУ

С обзиром да ЕУ има највећу потрошњу кафе по глави становника на свијету и највећи је увозник кафе важно се осврнути на податке о увозу и извозу кафе у земљама чланицама ЕУ. Према подацима Међународне организације за кафу годишња потрошња кафе је већа од 50 милиона врећа²³, односно преко 3 милиона тона зелене кафе или потрошња преко 4 килограма печене кафе по становнику ЕУ. Подаци о потрошњи, увозу и извозу кафе описују економски значај сектора кафе како у индустрији хране и пића у ЕУ тако и у економском значају кафе за ЕУ. С обзиром на велики економски значај кафе у наставку ћемо анализирати ЕУ трговину кафом.

5.1. Увоз зелене кафе у земље ЕУ према обиму, поријеклу и типу кафе

Трговина зеленом кафом унутар земаља чланица ЕУ (у даљем тексту ЕУ28)²⁴ веома је значајна. Иако су подаци Еуростата поуздани, реалан увоз по поријеклу или врсти кафе у пракси је веома тешко одредити са било којом тачношћу. Приликом доласка зелене кафе у главне луке за кафу унутар ЕУ28, поријекло зелене кафе може се забиљежити као Њемачка када дође у луку Хамбург или као Белгија када се истовари у луци Антверпен. Према томе, анализа увоза зелене кафе у ЕУ28 на основу података Еуростата указује на трендове. У графикону 2. процентуално су приказани највећи добављачи зелене кафе у земље ЕУ28 у 2018. години.

Графикон 2. Добављачи зелене кафе у 2018. години за земље ЕУ28, у %

Извор: Еуростат

²³ 1 врећа = 60 кг кафе

²⁴ ЕУ28 обухвата свих 28 земаља чланица Европске Уније

Према истом правилу као и код података о обиму увоза зелене кафе, трендови подјеле увоза зелене кафе по врсти кафе у ЕУ28 приказани су у табели 2.

Табела 2. ЕУ28 увоз по врсти кафе у периоду 2017-2018. година, у %

Укупан ЕУ28 увоз зелене кафе по врсти кафе (%)		
Врста кафе	2017	2018
Арабика	62.9	60.5
<i>Brazilian Naturals</i>	34.2	33.2
<i>Colombian Milds</i>	8.2	7.2
<i>Остале Milds сорте</i>	20.5	20.1
Робуста	34.8	35.4
Остале врсте кафе	2.3	4.1
Укупно	100.0	100.0

Извор: Еуростат²⁵

Из података видимо да арабика доминира приликом увоза у 2017. и 2018. години. Увоз зрна зелене кафе арабика у односу на зрно зелене кафе робуста скоро па је удвостручен.

5.2. Увоз зелене кафе без кофеина, стандардне пржене кафе, пржене кафе без кофеина и инстант кафе

Иако увоз зелене кафе представља више од 95,0% укупне количине производа од кафе који се увозе у подручје ЕУ28, анализа осталих производа од кафе је такође од значаја за боље разумјевање европског тржишта кафе. У табели 3. приказан је проценат ЕУ28 укупног увоза свих врста кафе из земаља које нису чланице ЕУ28 у периоду 2016-2018. година.

Табела 3. ЕУ28 увоз свих врста кафе из земаља које нису чланице ЕУ28 у периоду 2016-2018, у % укупног увоза

ЕУ28 увоз зелене кафе и других производа од кафе из земаља које нису чланице ЕУ28 (%)			
Врста кафе	2016	2017	2018
Зелена кафа	96.0	95.8	95.8
Зелена кафа без кофеина	0.4	0.4	0.5
Пржена кафа	1.7	1.9	2.0
Пржена кафа без кофеина	0.1	0.2	0.2
Екстракти од кафе	1.7	1.7	1.5
Укупно	100.0	100.0	100.0

Извор: Еуростат

У табели 4. приказан је проценат повећања/смањења укупног ЕУ28 увоза свих врста кафе из земаља које нису чланице ЕУ28 за 2017. и 2018. годину. Поређења су вршена у односу на претходну годину.

²⁵ Искључена је трговина унутар ЕУ

Табела 4. Повећање/смањење ЕУ28 увоза свих врста кафе из земаља које нису чланице ЕУ28, у %

ЕУ28 увоз зелене кафе и других производа од кафе из земаља које нису чланице ЕУ28 (%)		
Врста кафе	2017	2018
Зелена кафе	95.7	105.2
Зелена кафе без кофеина	115.6	110.8
Пржена кафе	105.2	111.4
Пржена кафе без кофеина	105.5	114.7
Екстракти од кафе	91.6	96.8
Укупно	100.0	100.0

Извор: Еуростат

Подаци Еуростата показују да увоз зелене кафе без кофеина значајно расте у последњих неколико година те је у 2018. години за 10,8% већи у односу на 2017. годину. Увоз стандардне пржене кафе је такође у сталном порасту те је у 2018. години порастао за 11,4% у односу на 2017. годину, док је увоз пржене кафе без кофеина такође достигао повећање за 14,7% у односу на претходну годину. Увоз инстант кафе има тенденцију опадања у 2018. години.

Неколико земаља које производе кафу имају значајну производњу инстант кафе и главни су извозници овог производа. У табели 5. приказан је ЕУ28 проценат укупног увоза инстант кафе из земаља које нису чланице ЕУ28, у периоду 2016-2018. година.

Табела 5. ЕУ28 увоз инстант кафе из земаља које нису чланице ЕУ28 у периоду 2016-2018, у % укупног увоза

ЕУ28 увоз инстант кафе из земаља које нису чланице ЕУ28 (%)			
Земља	2016	2017	2018
Бразил	23.5	20.1	21.1
Индија	10.4	13.1	16.8
Еквадор	18.6	18.0	13.4
Вијетнам	7.5	11.1	13.0
Швајцарска	10.1	9.9	10.9
Колумбија	8.4	8.9	9.4
Остали	21.5	18.8	15.4
Укупно	100.0	100.0	100.0

Извор: Еуростат

Сви осим Швајцарске од шест највећих добављача инстант кафе у земље ЕУ28 су земље које иначе производе кафу. Еквадор је био главни снабдјевач инстант кафом у земље ЕУ28, али његово тржишно учешће нагло опада у 2018. години те је сада трећи добављач са 13,4%. Бразил је и даље на врху. Индија је заузела веома високу позицију и она је други највећи добављач инстант кафе у земље ЕУ28. Њено тржишно учешће у 2018. години порасло је у односу на претходне године те чини 16,8%. Вијетнам је потиснуо Швајцарску на пету позицију, а њен извоз наставио је стабилан успон.

Анализирајући податке о увозу пржене кафе (са и без кофеина) у земље ЕУ28 из земаља које нису чланице ЕУ28, из табеле 6. видимо да је значајно највећи увоз из Швајцарске.

Табела 6. ЕУ28 Увоз пржене кафе (са и без кофеина) у земље ЕУ28 из земаља које нису чланице ЕУ28 у периоду 2016-2018. година, у %

ЕУ28 увоз пржене кафе (са и без кофеина) из земаља које нису чланице ЕУ28			
Земља	2016	2017	2018
Швајцарска	90.2	90.7	94.4
Сједињене Америчке Државе	6.2	4.5	1.7
Бразил	1.0	1.9	1.1
Босна и Херцеговина	1.0	1.1	1.0
Сирија	0.8	1.0	1.0
Србија	0.8	0.8	0.9
Укупно	100.0	100.0	100.0

Извор: Еуростат

У приказаној табели четврто мјесто заузима Босна и Херцеговина (БиХ). Због географског положаја и близине појединих земаља чланица ЕУ28, те нижих трошкова превоза, дубљом анализом долазимо до сазнања да су из групе земаља ЕУ28 Хрватска и Словенија најзначајнији увозници пржене кафе из БиХ.

У табели 7. приказан је проценат повећања/смањења увоза пржене кафе (са и без кофеина) у земље ЕУ28 из земаља које нису чланице ЕУ28 за 2017. и 2018. годину. Поређења су вршена у односу на претходну годину.

Табела 7. Повећање/смањење увоза пржене кафе са и без кофеина у земље ЕУ28 из земаља које нису чланице ЕУ28, у %

ЕУ28 увоз пржене кафе са и без кофеина из земаља које нису чланице ЕУ28		
Земља	2017	2018
Швајцарска	105.7	117.0
Сједињене Америчке Државе	75.7	41.8
Бразил	196.6	63.2
Босна и Херцеговина	118.0	109.4
Сирија	138.0	111.0
Србија	109.2	116.3

Извор: Еуростат

Земље ЕУ28 увезле су 17,0% више пржене кафе (са и без кофеина) из Швајцарске у 2018. години у односу на 2017. годину. Увезене количине стандардне пржене кафе у земље ЕУ28 из других земаља које нису чланице ЕУ28 нагло су опале. Увоз из Сједињених Америчких Држава (САД) у 2018. години опао је за -58,2% у односу на 2017. годину, док је из Бразила увоз у 2018. години опао за -36,8% у односу на претходну годину. БиХ као четврти највећи добављач пржене кафе у земље ЕУ28 у 2018. години испоручила је 9,4% више пржене кафе у односу на 2017. годину.

5.3. Извоз кафе из земаља ЕУ28

ЕУ28 земље нису само главни увозник зелене кафе. Ове земље су такође значајан извозник кафе и производа од кафе. Увоз зелене кафе без кофеина и стандардне пржене кафе у земље ЕУ28 је скроман у поређењу са извозом истих производа. У табели 8. приказан је проценат укупног ЕУ28 извоза зелене кафе и других производа од кафе у земље које нису чланице ЕУ28 у трогодишњем периоду.

Табела 8. Укупан ЕУ28 извоз зелене кафе и других производа од кафе у земље које нису чланице ЕУ28 у периоду 2016-2018, у %

ЕУ28 извоз зелене кафе и других производа од кафе у земље које нису чланице ЕУ28 (%)			
Врста кафе	2016	2017	2018
Зелена кафа	13.7	12.1	13.6
Зелена кафа без кофеина	32.1	30.7	28.1
Пржена кафа	38.4	41.7	42.7
Пржена кафа без кофеина	0.9	0.9	0.9
Екстракти од кафе	14.9	14.6	14.7
Укупно	100.0	100.0	100.0

Извор: Еуростат

У табели 9. приказан је проценат повећања/смањења ЕУ28 извоза зелене кафе и других кафе производа у земље које нису чланице ЕУ28 за 2017. и 2018. годину. Поређења су вршена у односу на претходну годину.

Табела 9. повећање/смањење ЕУ28 извоза зелене кафе и других производа од кафе у земље које нису чланице ЕУ28, у %

ЕУ28 извоз зелене кафе и других производа од кафе у земље које нису чланице ЕУ28 (%)		
Врста кафе	2017	2018
Зелена кафа	90.8	116.4
Зелена кафа без кофеина	98.3	94.7
Пржена кафа	111.3	106.3
Пржена кафа без кофеина	107.9	97.1
Екстракти од кафе	100.2	104.5

Извор: Еуростат

Извоз зелене кафе из земаља ЕУ28 порастао је за 16,4% у 2018. години, у односу на 2017. годину премашивши рекордне нивое забиљежене у 2016. години. Извоз зелене кафе без кофеина наставио је трећу годину заредом да опада те је у 2018. години мањи за -5,3% у односу на 2017. годину. Извоз пржене кафе у 2018. години задржао је тренд раста када је у питању стандардна пржена кафа 6,3%, док се извоз пржене кафе без кофеина смањило за -2,9% у 2018. години у односу на претходну. Извоз инстант кафе порастао је за 4,5% након што је био на истом нивоу током претходне три године. Двадесет главних дестинација извоза пржене кафе (са и без кофеина) из ЕУ28 у периоду 2016-2018. година приказано је у табели 10.

Руска Федерација остала је највећа дестинација изван ЕУ28, која је апсорбовала 16,4% укупног извоза, а истовремено је и повећавала своју потражњу. Украјина је премашила САД и тренутно је други највећи купац кафе са 12,0% од укупног ЕУ28 извоза. Продаја у Украјину такође је порасла у 2018. години. САД су сада трећа дестинација за извоз пржене кафе из ЕУ28 са 11,5% од укупног извоза. Швајцарска остаје четврта најзначајнија дестинација за извоз пржене кафе са 8,1%. Ове четири земље Руска Федерација, Украјина, САД и Швајцарска представљају близу 50,0% од укупног извоза пржене кафе из ЕУ28 (48,0% у 2018. години) и постављају темпо за развој ЕУ28 продаје пржене кафе на спољним тржиштима. Међутим, постоје и друга нетрадиционална тржишта која показују позитиван тренд у периоду 2016-2018. година као што су Канада, Либија, Турска и Саудијска Арабија. Либија је тренутно најбрже растуће тржиште за пржену кафу из ЕУ28 након што је извоз овог

производа у Либију значајно порастао у посматраном периоду. Са друге стране, извоз у Уједињене Арапске Емирате, Аустралију и Бразил знатно је смањен. Босна и Херцеговина такође представља значајно тржиште за ЕУ28 извоз пржене кафе (са и без кофеина).

Табела 10. Укупан ЕУ28 извоз пржене кафе (са и без кофеина) у земље које нису чланице ЕУ28 у периоду 2016-2018. година, у %

ЕУ28 извоз пржене кафе (са и без кофеина) у земље које нису чланице ЕУ28 (%)			
Руска Федерација	15.1	15.6	16.4
Украјина	11.3	11.5	12.0
Сједињене Америчке Државе	11.3	12.1	11.5
Швајцарска	9.5	8.0	8.1
Норвешка	5.0	4.8	4.6
Канада	3.6	4.3	4.5
Аустралија	5.7	5.4	4.4
Турска	2.8	2.7	3.2
Израел	2.3	2.0	2.2
Кина	2.1	2.3	2.0
Уједињени Арапски Емирати	2.8	2.2	1.9
Јужна Кореја	1.8	1.9	1.9
Албанија	1.9	1.7	1.8
Јапан	1.8	1.7	1.8
Саудијска Арабија	1.2	1.3	1.8
Бјелорусија	2.0	1.6	1.6
Либија	0.5	0.7	1.3
Србија	1.2	1.2	1.3
Босна и Херцеговина	1.4	1.2	1.2
Бразил	1.3	1.2	0.9
Остали	15.5	16.5	15.6
Укупно	100.0	100.0	100.0

Извор: Еуростат

Што се тиче извоза инстант кафе из ЕУ28 у земље изван ЕУ28 највећи увозник остао је Руска Федерација, иако је учешће извоза у ову земљу наставило да се смањује у 2018. години. Овај негативни тренд започео је 2010. године када је удио Руске Федерације у ЕУ28 извозу износио 33,0%. Међутим, Руска Федерација и даље апсорбује 20,5% укупног ЕУ28 извоза инстант кафе. Украјина је сада други највећи купац инстант кафе из земаља ЕУ28, увозећи 14,7% укупног извоза кафе из ЕУ28, док је Аустралија остала на трећем мјесту са учешћем од 12,5%. Јужна Африка је учврстила своју позицију као четврто тржиште по величини са учешћем 9,3%. САД су такође оствариле позитивне резултате са порастом учешћа од 0,8% у 2018. години у односу на 2017. годину. Са негативне стране, извоз у Швајцарску се смањио, односно вратио се на ниво из 2016. године што указује на једнократни пораст у 2017. години. ЕУ28 извоз у Канаду и Турску такође је показао негативан тренд у 2018. години.

Табела 11. Укупан ЕУ28 извоз инстант кафе у земље које нису чланице ЕУ28 у периоду 2016-2018. година, у %

ЕУ28 извоз инстант кафе у земље које нису чланице ЕУ28 (%)			
Земља	2016	2017	2018
Руска Федерација	26.1	22.8	20.5
Украјина	13.9	12.1	14.7
Аустралија	11.4	12.0	12.5
Јужна Африка	7.6	9.4	9.3
Сједињене Америчке Државе	4.2	5.1	5.9
Норвешка	3.8	3.7	3.8
Турска	3.5	3.9	3.1
Египат	3.5	2.6	2.9
Канада	2.7	3.1	2.5
Швајцарска	2.5	3.9	2.4
Остали	20.8	21.4	22.4
Укупно	100.0	100.0	100.0

Извор: Еуростат